

Κάθε άνθρωπος έχει ένα όνειρο,
κάθε άνθρωπος έχει έναν ουρανό πάνω από την πληγή του,
κι ένα μικρό παράνομο σημείωμα της άνοιξης μέσα στη τσέπη του.

Γιάννης Ρίτσος (1943: VI | 3-7)

Πρόλογος

Τον σημαίνοντα ρόλο της μουσικής στην Ειδική Αγωγή έχουν τονίσει με γραπτές αναφορές πολλές προσωπικότητες από τον επιστημονικό χώρο της παιδαγωγικής, της ψυχολογίας, της μουσικής και της μουσικοθεραπείας. Ωστόσο, αν και η συμβολή της στην ορθή ψυχοσωματική ανάπτυξη του ανθρώπου είναι δεδομένη, ο τομέας της μουσικής συνεχίζει να αντιμετωπίζεται περιθωριακά στον χώρο της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία.

Στην Ελλάδα σχετικά με τη σπουδαιότητα της Θεραπευτικής Ρυθμικής και την εξέλιξή της με αφετηρία τη Ρυθμική Dalcroze υπάρχει ελλιπής βιβλιογραφία. Ειδικότερα, είναι ελάχιστα γνωστή η αξιολογη συνεισφορά του Ελβετού μουσικοπαιδαγωγού και συνθέτη Emile Jacques Dalcroze στην μουσική εκπαίδευση, ο οποίος μέσα από τη μουσικοκινητική του μέθοδο συνέβαλε σημαντικά στην εξέλιξή της στον ευρωπαϊκό χώρο. Το έργο του ανέπτυξε και εφάρμοσε περαιτέρω στην Ειδική Παιδαγωγική η μαθήτριά του Mimi Scheiblaue. Αυτή η έλλειψη επιστημονικής βιβλιογραφίας στον τομέα αυτό στην Ελλάδα οφείλεται αφενός στην απουσία σπουδών σε πανεπιστημιακό επίπεδο στον κλάδο της Μουσικοθεραπείας και της μουσικής εκπαίδευσης στην Ειδική Παιδαγωγική και αφετέρου –μεταξύ άλλων– στο γεγονός, ότι ο επιστημονικός κλάδος της Ειδικής Παιδαγωγικής στην Ελλάδα βρίσκεται σε μία διαρκή αναδιαμόρφωση.

Η θετική επίδραση της μουσικής στον ψυχισμό του ανθρώπου είναι πλέον επιστημονικά τεκμηριωμένη και είναι κοινώς αποδεκτό, πόσο μπορεί η μουσική να συμβάλλει στην αρμονία και την εσωτερική ισορροπία. Αυτό ισχύει για τον κάθε άνθρωπο, ανεξάρτητα από τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες του, καθώς η μουσική επιδρώντας ολιστικά στο άτομο, επιφέρει εξαιρετικά θετικά αποτελέσματα χωρίς να ξεχωρίζει μεταξύ ανθρώπων με και δίχως αναπηρία.

Ένας από τους πρώτους και κορυφαίους μουσικοπαιδαγωγούς που ασχολήθηκαν με τη μουσική και την επίδρασή της πάνω στον ανθρώπινο οργανισμό ήταν ο E. J. Dalcroze. Έχοντας ως πρωταρχικό του μέλημα την αρτιότερη μουσική εκπαίδευση των φοιτητών στα ωδεία, ανέπτυξε μια μέθοδο που συνδύαζε τη μουσική με κινητικές ασκήσεις. Πυρήνας της δουλειάς του ήταν η ολιστική προσέγγιση του ανθρώπου, ως ον με σώμα, ψυχή και πνεύμα. Η μέθοδός αυτή εξελίχθηκε στην πορεία από τους μαθητές του Dalcroze σε μια μουσικοπαιδαγωγική αγωγή που συνδύαζε την επίδραση της μουσικής και της κίνησης με εκπαιδευτικούς και θεραπευτικούς στόχους.

Μέσα από το βιβλίο αυτό επιδιώκεται η παρουσίαση και η ανάδειξη της Θεραπευτικής Ρυθμικής. Προσεγγίζοντας το θέμα από διαφορετικές σκοπιές, γίνεται κατανοητή η μέθοδος αυτή και η σπουδαιότητά της στο πλαίσιο της συνεκπαίδευσης παιδιών με και δίχως αναπηρία. Παράλληλα προβάλλεται και μία οδός για την επιτυχή εφαρμογή της μεθόδου στην Ελλάδα σε παιδιά και ενήλικες με αναπηρία στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και συνεκπαίδευσής τους.

Η παρούσα προσπάθεια διαρθρώνεται σε δύο ενότητες, στο θεωρητικό πλαίσιο και στις πρακτικές προσεγγίσεις. Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά της μεθόδου, ξεκινώντας από μια ιστορική αναδρομή στη Ρυθμική Dalcroze. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις αρχές της Θεραπευτικής Ρυθμικής και στο θεωρητικό υπόβαθρο της μεθόδου, αναδεικνύοντας έννοιες όπως η μουσική, η κίνηση και ο λόγος. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στο ρυθμό και αναλύεται ο ρόλος που διαδραματίζει –σαν βίωμα– στην καθημερινότητα του ανθρώπου και στη σχέση του με τον περιβάλλοντα κόσμο.

Στο πρώτο κεφάλαιο της δεύτερης ενότητας του βιβλίου δίνεται έμφαση στην εφαρμογή της Θεραπευτικής Ρυθμικής στην Ειδική Αγωγή και αναλύονται οι στόχοι και οι τομείς των ασκήσεων. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται οι τομείς δραστηριοτήτων όπου βρίσκει εφαρμογή η μέθοδος και προτείνονται ενδεικτικά μαθήματα για παιδιά με νοητική υστέρηση.

Στο τρίτο κεφάλαιο, εν συνεχεία, περιγράφεται η εφαρμογή της Θεραπευτικής Ρυθμικής με άτομα που παρουσιάζουν Διαταραχές του Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ). Αρχικά επιχειρείται η αποσαφήνιση του όρου «Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος» και παρουσιάζεται η αλλαγή στην αντιμετώπιση της διαταραχής κατά την πορεία των χρόνων. Στη συνέχεια καταγράφονται οι πρακτικές εφαρμογές της μεθόδου ως θεραπευτική προσέγγιση μέσω της μουσικής και της κίνησης και αναφέρονται οι δυνατότητες βελτίωσης μέσω αυτής στην κοινωνική αλληλεπίδραση και στην επικοινωνία των ατόμων αυτών. Παράλληλα καθίστανται σαφείς και οι προϋποθέσεις για μια επιτυχή θεραπευτική παρέμβαση.

Το τέταρτο κεφάλαιο ασχολείται με την εφαρμογή της Θεραπευτικής Ρυθμικής στην συνεκπαίδευση παιδιών με και δίχως αναπηρία κατά τη νηπιακή και προσχολική ηλικία (δύομισι ως έξι χρόνων). Συγκεκριμένα παρουσιάζεται μία σειρά από μουσικοκινητικές δραστηριότητες με επεξηγήσεις, σχόλια και εναλλακτικές προτάσεις για την εφαρμογή της μεθόδου και τους στόχους που τίθενται σε κάθε ενότητα μαθήματος.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο παρατίθενται τα κριτήρια που οφείλει να λαμβάνει υπόψη ένας εκπαιδευτικός/θεραπευτής για την επιλογή μουσικού οργάνου. Παράλληλα παρουσιάζονται διάφορα μουσικά όργανα και προτείνονται ποικίλα υλικά, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με φαντασία στο μάθημα.

Στόχος αυτού του βιβλίου δεν είναι να αποτελέσει ένα ακόμα εγχειρίδιο με «συνταγές ασκήσεων» στον τομέα της μουσικής εκπαίδευσης, αλλά να λειτουργήσει ως ώθηση και ερέθισμα για μια διαφορετική και ισότιμη –ήτοι ανθρώπινη– αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρίες, προτείνοντας έναν πιο ευέλικτο και θεραπευτικό τρόπο προσέγγισης κατά την εκπαίδευσή τους.

Το βιβλίο απευθύνεται σε μουσικούς, μουσικοπαιδαγωγούς, μουσικοθεραπευτές, αλλά και σε όσους έχουν σχέση με τη θεραπεία ή την εκπαίδευση παιδιών, εφήβων και ενηλίκων με αναπηρία ή ανήκουν στον ευρύτερο χώρο της εκπαίδευσης, της ειδικής παιδαγωγικής, της ψυχολογίας και της ψυχιατρικής. Επίσης απευθύνεται στους γονείς και στα παιδιά με αναπηρία, ελπίζοντας να δώσει ερεθίσματα για δημιουργική απασχόληση και να συμβάλλει στο διάλογο για τη βελτίωση του τομέα της Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους όσους συνέπραξαν στην ολοκλήρωση αυτού του βιβλίου και με υποστήριξαν, ο καθένας με τον δικό του τρόπο. Ιδιαίτερος ευχαριστώ τους γονείς για την άμεση τους ανταπόκρισή στο αίτημά μου για δημοσίευση φωτογραφιών των παιδιών τους, και κυρίως την οικογένεια Πιπερίδου.

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Θεωρητική προσέγγιση της Ρυθμικής DALCROZE

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Οι αρχές της Θεραπευτικής Ρυθμικής DALCROZE

Η Ρυθμική του Emile Jaques-Dalcroze

«Στόχος της Ρυθμικής είναι να δημιουργήσει μέσω του ρυθμού έναν αγωγό, με σκοπό την άμεση επικοινωνία μεταξύ του πνεύματος και του σώματος.»

Dalcroze, (1967:73)

Στη διεθνή βιβλιογραφία σε θέματα μουσικοθεραπείας και Ειδικής Παιδαγωγικής αναφέρονται συχνά οι όροι "Ρυθμική", "Ρυθμική-Μουσική Εκπαίδευση", "Μέθοδος Dalcroze" και "Ρυθμική στην Θεραπευτική και Ειδική Παιδαγωγική"¹ ως προτάσεις παρέμβασης στην εκπαίδευση και αποκατάσταση παιδιών και εφήβων που παρουσιάζουν ψυχικές, νοητικές ή σωματικές δυσλειτουργίες. (Plahl, Koch-Temming, 2008: 186, Brückner, Mederacke, Ulrich, 1982: 148-178) Μέσα από αυτούς τους όρους αναδεικνύεται η μέθοδος "Ρυθμική Dalcroze", η οποία εξελίχθηκε από τον συνθέτη και μουσικοπαιδαγωγό Emile Jacques-Dalcroze.

Αν αναζητήσουμε το λήμμα "Dalcroze" σε διάφορα λεξικά, θα συναντήσουμε παρατηρήσεις, όπως: «Jacques-Dalcroze (1865-1950), Ελβετός μουσικοπαιδαγωγός, ιδρυτής του Ινστιτούτου Ρυθμικής "Hellerau" στη Δρέσδη». (Handlexikon-Bertelsmann 1975: 577) Πιο συγκεκριμένα: «*Η Ρυθμική Dalcroze είναι μια νέα μέθοδος της μουσικής εκπαίδευσης που δίνει στον μαθητή τη δυνατότητα να κατανοεί τη μουσική, τη γλώσσα, το χορό και το θέατρο μέσω του ρυθμικού στοιχείου. Η μέθοδος αυτή παροτρύνει τον καθένα για σωματική και πνευματική έκφραση με μουσική και κίνηση που συνοδεύεται από αυτοδημιουργική έκφραση. Ο Dalcroze πίστευε, ότι επειδή η μουσική περιλαμβάνει μελωδία, ρυθμό, δυναμική και έκφραση, αντιστοιχεί άμεσα στην κίνηση και το σώμα μας και αυτό μπορεί να εμπλουτιστεί και να διευρυνθεί μέσω της εξάσκησης της "μουσικής ακοής" και τη συνειδητή παρώθηση για κίνηση (movement impulse).*» (Musiklexikon Riemann 1967: 802) Παρόμοια αναφέρει η Ευδοκίμου-Παπαγεωργίου: «*Ο Ελβετός μουσικοπαιδαγωγός Emile Dalcroze επιχειρήσε να καθιερώσει ένα παιδαγωγικό σύστημα για την ανάπτυξη του μουσικού ρυθμού με τη σύμμετρη ανάπτυξη των σωματικών, ψυχικών και πνευματικών ικανοτήτων του εκπαιδευόμενου. Έτσι αναπτύχθηκε μια μουσικοπαιδαγωγική μέθοδος η οποία εφαρμόζεται μέχρι σήμερα και ονομάζεται "μέθοδος Dalcroze".*» (1999:216)

¹ "Rhythmik in der Heil- und Sonderpädagogik"